

УДК 35.088 (477)

С. О. Кузнiченко

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВI ЗАСАДИ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДIЯЛЬНОСТI
СПЕЦIАЛЬНИХ МОТОРИЗОВАНИХ ВIЙСЬКОВИХ ЧАСТИН МIЛIЦIЇ
ВНУТРIШНIХ ВIЙСЬК МВС УКРАЇНИ
У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦIЯХ**

Розглянуто поняття, сутнiсть та особливостi службово-бойової дiяльності спецiальних моторизованих вiйськових частин мiлицiї внутрiшнiх вiйськ Мiнiстерства внутрiшнiх справ України пiд час виникнення та лiквiдацiї наслiдкiв надзвичайних ситуацiй, а також порядок взаємодiї з органами внутрiшнiх справ у зазначених умовах.

Постановка проблеми. Розбудова незалежної, демократичної, правової держави нерозривно пов'язана з подальшим удосконалюванням інституту прав і свобод людини і громадянина, а також діяльності держави щодо забезпечення їх реалізації. Раптові зміни та ускладнення оперативної обстановки, що викликані явищами соціального, природного, техногенного чи воєнного походження, порушують звичайний ритм життя населення, створюють реальну загрозу життю і здоров'ю великої кількості людей, дезорганізують роботу транспорту і зв'язку, промисловості, завдають значної матеріальної шкоди та спричиняють інші негативні наслідки. Усе це загострює соціальну напруженість у суспільстві, сприяє зростанню злочинності та інших антигромадських проявів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання діяльності органів і підрозділів Мiнiстерства внутрiшнiх справ України у надзвичайних ситуацiях висвітлені у наукових працях М. І. Ануфрієва, О. М. Бандурки, О. К. Безсмертного, Ю. В. Дубка, В. В. Конопльова, М. В. Корнієнка, В. А. Лаптія, В. М. Плішкіна, М. Б. Саакяна та інших науковців. Службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку розглядалась у працях І. О. Кириченка, В. В. Крутова, О. М. Крюкова, В. К. Майбороди, О. М. Морозова, Б. М. Олексієнка, Л. М. Пелепейченко, О. П. Снігерьова, О. В. Тiмченка, О. М. Шмакова тощо. Проте питання щодо висвітлення особливостей службово-бойової дiяльності спецiальних моторизованих вiйськових частин мiлицiї (СМЧВМ) внутрiшнiх вiйськ МВС України у надзвичайних ситуацiях в iснуючих наукових працях ще не знайшло належного вiдбиття.

Мета статті – розкрити зміст службово-бойової діяльності СМЧВМ у надзвичайних ситуаціях, а також виробити пропозиції щодо підвищення її ефективності.

Виклад основного матеріалу. Надзвичайні

ситуації техногенного і природного характеру створюють особливі умови для життя суспільства та діяльності державних органів. Ускладнюючи процес управління, ці умови потребують спеціального нормативно-правового, організаційного та матеріально-технічного забезпечення, а також створення нових, не характерних для звичайної повсякденної діяльності управлінських структур.

Імовірність виникнення явищ, що створюють особливі умови діяльності внутрішніх військ (ВВ) МВС України, досить висока й у близькому майбутньому не зменшиться. Так, деякі регіони нашої держави знаходяться у сейсмічних зонах, зонах паводків, обвалів, зсувів, сходів сніжних лавин тощо; зростаюча міграція населення призводить до підвищення ризику виникнення епідемій; розвинені промислова, енергетична, транспортна інфраструктури зумовлюють можливість аварій, вибухів і пожеж. Крім того, з'являються нові, раніше не відомі в Україні види злочинів, у тому числі терористичної спрямованості, пов'язані із застосуванням вогнепальної зброї, вибухових пристроїв, захопленням заручників тощо [1].

На сьогодні під службово-бойовою діяльністю сил охорони правопорядку розуміється окремий вид правоохоронної діяльності, що проводиться за певними принципами з метою забезпечення внутрішньої безпеки держави і полягає у виконанні правоохоронних завдань переважно через їх службову діяльність правоохоронними методами, а у разі загострення обстановки – й військовими методами [2, с. 9].

Суспільно-політичне життя поставило на порядок денний і питання пристосування ВВ МВС України до діяльності у надзвичайних ситуаціях. Відповідно до чинного законодавства надзвичайна ситуація – це порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом або іншими чинниками, що

призвело (може призвести) до загибелi людей та (або) значних матерiальних втрат [3], тобто узагальнене небезпечне явище, яке викликає особливі умови.

Важливу роль у становленнi органiзацiї структурних пiдроздiлiв МВС України для вирiшення завдань, що виникають у надзвичайних ситуацiях, вiдiграв наказ МВС України № 134–1991 р., який визначив права начальників УВС областей i Кримської АРСР як старших оперативних начальників у межах пiдвiдомчої територiї [4]. Передбачався порядок формування зведених загонiв управлiнь внутрiшнiх справ, вищих навчальних закладiв (ВНЗ) i ВВ МВС України, порядок їх використання у разi виникнення надзвичайних ситуацiй, права старших оперативних начальників щодо їх використання й обов'язки керiвникiв ВНЗ МВС України, командирiв частин ВВ МВС України у надзвичайних ситуацiях.

Внутрiшнi вiйська як складник системи МВС України призначенi для охорони важливих державних об'єктiв, перелiк яких устанавлюється Кабiнетом Міністрiв України, охорони установ виконання покарань i лiкувально-трудоустанов, а також для участi в охоронi громадського порядку та боротьби злочиннiстю [5]. Одним з основних завдань ВВ МВС України є участь у лiквiдацiї наслідкiв надзвичайних ситуацiй на об'єктах, що охороняються.

Згiдно з чинними нормативно-правовими актами ВВ МВС України, виконуючи покладенi на них завдання, взаємодiють з органами внутрiшнiх справ (ОВС) [5; 6; 7]. Стосовно ВВ МВС України необхідно зазначити таке: часто пiд час виникнення надзвичайних ситуацiй цi вiйська створюють свої органи оперативного управлiння, що порушує взаємодiю мiж органами всерединi системи МВС України. На проблему взаємодiї мiж ВВ МВС України та ОВС, дислокованих в одній адмiнiстративно-територiальнiй одиницi, науковцi вже звернули увагу (див., наприклад, матерiали науково-практичної конференцiї “Наукове забезпечення службово-бойової діяльності внутрiшнiх вiйськ МВС України”, 17–18 березня 2010 р., м. Харкiв; круглого столу “Проблеми вдосконалення службово-бойової діяльності органiв внутрiшнiх справ”, 12 жовтня 2010 р., м. Сiмферополь та iн.).

Основою сил i засобiв, що залучаються до охорони громадського порядку у разi виникнення надзвичайних ситуацiй техногенного i природного характеру, є зведений спеціальний

загiн. Завдання i функцiї, що виконуються МВС України у надзвичайних ситуацiях техногенного i природного характеру, зумовлюють формування зведеного спецiального загону. Останнiй обов'язково створюють у ВНЗ МВС України, пiдроздiлах ВВ МВС України та ОВС, які не мають територiї обслуговування. У разi передислокацiї в iншi регіони, де виникли особливі умови, викликанi надзвичайними ситуацiями техногенного та природного характеру, сили i засоби висуваються у виглядi зведеного спецiального загону.

На пiдставi зазначеного можна зробити висновок, що зведений спеціальний загiн – це угруповання сил i засобiв органiв i пiдроздiлiв внутрiшнiх справ, з'єднань та частин внутрiшнiх вiйськ, вищих навчальних закладiв МВС України, які залучаються до дiй у разi виникнення надзвичайних ситуацiй усiх видiв. До складу зведеного спецiального загону входять групи: пожежогасiння, забезпечення евакуацiї (вiдселення), органiзацiї дорожнього руху, охорони особливо важливих об'єктiв i матерiальних та культурних цiнностей, карного розшуку, боротьби зi злочинами у сферi економiки, облiку втрат населення, надання допомоги постраждалим та їхнiм родичам, оточення, патрулювання, слiдчо-оперативнi групи, резерв та iншi за необхідностi.

Заходи з лiквiдацiї наслідкiв надзвичайних ситуацiй техногенного i природного характеру, до виконання яких залучаються сили i засоби ОВС i ВВ МВС України, визначають комiсiї з питань техногенно-екологiчної безпеки i надзвичайних ситуацiй на всiх рiвнях (державному, регіональному i мiсцевому залежно вiд рiвня надзвичайної ситуацiї). Цi ж комiсiї надають вихiднi данi для розрахунку сил i засобiв (загальний характер i розмiр можливих надзвичайних ситуацiй), а також гiдрометеорологiчнi, сейсмотектонiчнi, радiацiйнi та бiологiчнi прогнози [8, с. 135, 136].

У дослiдженнi окремо зупинимося на службово-бойовiй діяльності СМВЧМ, які залучаються до виконання службово-бойових завдань у разi введення надзвичайного стану i за надзвичайних ситуацiй спiльно з ОВС [7]. Правовою основою службово-бойової діяльності зазначених вiйськових частин у разi виникнення надзвичайних ситуацiй є: Конституцiя України [9], закони України “Про правовий режим надзвичайного стану” [3], “Про мiлiцiю” [6], “Про внутрiшнi вiйська Мiнiстерства внутрiшнiх справ України” [5], Статут патрульно-

постової служби міліції України [10] тощо.

Для виконання службових завдань СМВЧМ забезпечуються бойовою і спеціальною технікою, зброєю, спеціальними засобами, засобами індивідуального захисту особового складу. СМВЧМ виконують покладені на них завдання у населених пунктах за місцем постійної дислокації. Їх використання для виконання завдань за межами пунктів постійної дислокації в зоні оперативного реагування дозволяється за рішенням старшого оперативного начальника за погодженням начальника Головного управління – командувача ВВ МВС України, за межами зони оперативного реагування та надзвичайних ситуацій – за рішенням Міністра внутрішніх справ України.

Військовослужбовці СМВЧМ несуть службу у складі самостійних нарядів. До завдань, які вони виконують у надзвичайних ситуаціях, можна віднести такі:

- участь у спеціальних заходах щодо виявлення, блокування і затримання озброєних осіб, які захопили заручників, особливо важливі державні об'єкти та адміністративні споруди;

- надання ОВС допомоги у припиненні масових заворушень, що супроводжуються насильством із застосуванням зброї, у населених пунктах, а також в установах виконання покарань;

- сприяння забезпеченню відповідно до чинного законодавства режиму воєнного або надзвичайного стану у разі його запровадження на всій території України або в окремій місцевості;

- участь у забезпеченні безпеки вищих посадових осіб України, громадян та громадського порядку у районах дій режиму надзвичайного стану;

- участь у спеціальних операціях із знешкодження озброєних злочинців, припиненні діяльності не передбачених законодавством озброєних воєнізованих формувань чи груп;

- надання у межах наявних можливостей невідкладної, у тому числі медичної, допомоги особам, які потерпіли від нещасних випадків, перебувають у безпорадному або небезпечному для життя і здоров'я стані;

- вивчення й аналіз інформації про різні прояви терористичної діяльності та озброєної організованої злочинної діяльності з метою використання її для виконання покладених на ці військові частини завдань;

- участь у проведенні карантинних заходів під час епідемій, епізоотій та епіфітотій;

- повідомлення відповідних державних органів і громадських об'єднань про аварії, пожежі, катастрофи, стихійне лихе та інші

надзвичайні події, ужиття невідкладних заходів щодо ліквідації їх наслідків, рятування людей і надання їм допомоги, охорони майна.

При цьому особовий склад військових частин на територіях, де запроваджено надзвичайний стан, до виконання охорони громадського порядку, охорони життя, здоров'я, прав і законних інтересів громадян залучається за розпорядженням коменданта території або начальника військової оперативної групи за погодженням з командувачем ВВ МВС України. З метою забезпечення належного рівня службово-бойової діяльності підлеглих старші оперативні начальники зобов'язані брати участь у навчанні та вихованні особового складу військової частини, у проведенні заходів щодо підвищення його бойової готовності та зміцнення військової дисципліни.

На командира військової частини покладається прийняття рішення стосовно можливих дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій, в якому визначаються: райони (пункти) ймовірних дій; сили і засоби, які залучатимуться, їх завдання, способи дій, порядок та маршрути висування, строки прибуття до районів (пунктів) призначення; завдання з підготовки і всебічного забезпечення сил і засобів; порядок взаємодії; організація управління. Отже, масштаби проведення заходів визначаються такими параметрами, як: територія, на якій проводяться заходи; сили та засоби, задіяні для досягнення їх мети; оперативно-технічні засоби.

Проте провідну роль у безпосередній організації та управлінні підрозділами і військовими нарядами відіграє заступник командира військової частини з громадської безпеки, який під час вирішення завдань, що раптово виникають у зв'язку зі стихійними лихами, масовими безладдями і груповими порушеннями та іншими надзвичайними обставинами, вносить пропозиції щодо маневрування силами та засобами. Як правило, цей керівник призначається з керівного складу ГУМВС (УМВС) України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі і має спеціальне міліцейське, а не військове звання; саме на нього покладаються завдання щодо забезпечення належної взаємодії СМВЧМ з територіальними ОВС, зокрема у надзвичайних ситуаціях (насамперед, обмін інформацією про оперативну обстановку).

У разі виникнення надзвичайних ситуацій особовий склад ВВ МВС України переводиться на посиленій варіант несення служби

(оформлюється наказом чи розпорядженням), за яким передбачається таке:

1) вжиття заходів щодо підвищення бойової готовності, перевірка готовності резервів, уточнення планів дій за надзвичайних ситуацій, уведення в дію додаткових засобів зв'язку та їх робота протягом доби;

2) призначення оперативних груп у штабах та призначення черговими частини найбільш досвідчених офіцерів;

3) збільшення чисельності військових нарядів для несення бойової служби за рахунок максимального скорочення залучення особового складу на інші потреби, не пов'язані з виконанням завдань з охорони громадського порядку, посилення контролю за бойовою службою;

4) посилення охорони казарм підрозділів, приміщень штабів та складів;

5) активізація виховної роботи з підвищення пильності особового складу;

6) посилення чергування у добових нарядах частин і підрозділів;

7) організація патрулювання у пунктах дислокації підрозділів і військових частин;

8) перевірка наявності, стану обліку та збереження зброї, боєприпасів, спеціальних засобів, вибухових, сильнодіючих та отруйних речовин, паливно-мастильних матеріалів, установлення посиленого контролю за їх видачею;

9) перевірка стану протипожежних засобів і готовності позаштатних команд;

10) перевірка готовності сил і засобів інженерного забезпечення для ліквідації загрози вибуху тощо [7].

Для виконання службово-бойових завдань з припинення масових заворушень та групових порушень громадського порядку у населених пунктах, охорони громадського порядку під час стихійного лиха, епідемії, епізоотії та інших надзвичайних ситуацій військова частина виділяє такі види військових нарядів, як: патруль; пересувна група швидкого реагування; пост охорони порядку; нагляд на контрольно-пропускному пункті; військовий ланцюг та ін. Військовий наряд, до складу якого входить працівник ОВС, називається спільним; крім того, у деяких випадках для охорони державного майна під час надзвичайних ситуацій, введення надзвичайного стану військові частини можуть споряджати тимчасові варти. На нашу думку, віднесення патруля до одного з видів військових нарядів є дискусійним, оскільки патрулювання належить до функцій ОВС.

Що стосується матеріально-технічного (тилового) забезпечення СМВЧМ, то воно має складатися з матеріального, технічного, медичного забезпечення та обслуговування. Озброєння, автотранспорт та інша техніка, які призначені для забезпечення військових нарядів, повинні бути комплектними, у справному стані та використовуватися тільки за призначенням з додержанням установлених норм і правил. У зв'язку з необхідністю впровадження новітніх розробок і технологій в оперативно-службову діяльність ВВ МВС України, на думку автора, доцільним також є забезпечення старших військових нарядів (патруль, пересувна група швидкого реагування) GPS-навігаторами як для забезпечення контролю за нарядами у випадку їх ухилення від маршруту, так і для оперативного реагування нарядів у разі виникнення надзвичайних ситуацій. Медичне забезпечення СМВЧМ передбачає організацію лікувально-профілактичної, санітарно-гігієнічної, протиепідемічної і санітарно-просвітницької роботи, спрямованої на збереження здоров'я особового складу й успішне виконання ним службових завдань.

Певну роль у службово-бойовій діяльності СМВЧМ під час виникнення надзвичайних ситуацій відіграє морально-психологічне забезпечення, яке має спрямовуватися на підтримання у військовослужбовців високого морального духу, пильності, стійкості у подоланні труднощів, розвитку розумної ініціативи, сміливості, винахідливості та рішучості. Зазначена робота повинна здійснюватися заступниками командирів з виховної роботи на всіх етапах виконання поставлених завдань, цілеспрямовано та безперервно. Наприклад, особлива увага у морально-психологічному забезпеченні виконання службово-бойових завдань у надзвичайних умовах під час дій з локалізації пожеж, вибухів та наслідків стихійного лиха приділяється: роз'ясненню особовому складу прийомів і способів рятування людей і матеріальних цінностей, надання допомоги потерпілим; мобілізації військовослужбовців на активні рятувальні роботи, надійну охорону державного майна, підтримання громадського порядку в районі дій; пропагуванню мужніх вчинків військовослужбовців.

На наш погляд, у вищих навчальних закладах і на заняттях зі службової підготовки працівників внутрішніх військ необхідно навчити оперативно приймати найбільш доцільні рішення, запроваджувати їх у надзвичайних ситуаціях, перевіряти на критичних режимах для того щоб,

опинившись у нестандартній обстановці, вони були зібраними, холоднокровними та готовими до несподіваних випадків. Саме тому достатня увага з боку керівництва ВВ МВС України повинна приділятися й службовій підготовці (зокрема оперативно-тактичним навчанням) особового складу СМВЧМ, що необхідно для забезпечення: підтримання високого рівня боєздатності внутрішніх військ, швидкого реагування на зміни оперативної обстановки під час несення служби нарядами внутрішніх військ, підвищення професійного рівня тощо.

Висновки

Таким чином, розбудова громадянського суспільства в Україні зумовлює необхідність переорієнтації підходу до охорони громадського порядку та боротьби із злочинністю у надзвичайних ситуаціях, зміщення акценту у діяльності внутрішніх військ на забезпечення громадської безпеки у цих умовах, вжиття задля цього заходів превентивного характеру.

Службово-бойова діяльність СМВЧМ ВВ МВС України у надзвичайних ситуаціях полягає в організаційних, профілактичних, охоронних і режимних заходах, що проводяться з метою охорони та оборони важливих державних об'єктів, охорони установ покарань і лікувально-трудових установ, а також для участі в охороні громадського порядку та боротьбі зі злочинністю. Основними напрямками службово-бойової діяльності СМВЧМ ВВ МВС України у надзвичайних ситуаціях мають бути: висока ефективність дій на основі раціональної розстановки; своєчасне маневрування; висока активність несення служби; підтримання постійної готовності до виконання завдань, які виникають під час раптових ускладнень у надзвичайних ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Діяльність органів внутрішніх справ в умовах дії режиму надзвичайного стану, введення якого зумовлено виникненням надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: навч.-практ. посіб. / уклад. : В. В. Конопльов, С. О. Кузніченко, Ю. В. Дубко та ін. – Сімферополь : КЮІ ОДУВС, 2008. – 72 с.

2. Кириченко І. О. Шляхи вдосконалювання наукового супроводу службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку / І. О. Кириченко, В. Ю. Богданович, В. В. Крутов та ін. // *Честь і закон*. – 2009. – № 1. – С. 3–23.

3. Про правовий режим надзвичайного стану: закон України від 16 берез. 2000 р. № 1550-III // *Відомості Верховної Ради України*. – 2000. – № 23. – Ст. 176.

4. Про заходи щодо вдосконалювання управління силами і засобами органів і підрозділів внутрішніх справ республіки: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 17 квіт. 1991 р. № 134.

5. Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України: закон України від 26 берез. 1992 р. № 2235-XII // *Відомості Верховної Ради України*. – 1992. – № 29. – Ст. 397.

6. Про міліцію: закон України від 20 груд. 1990 р. № 565-XII // *Відомості Верховної Ради Української РСР*. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

7. Про затвердження Тимчасового положення про організацію служби спеціальних моторизованих військових частин міліції, військових частин спеціального призначення та підрозділів оперативного призначення внутрішніх військ МВС України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 5 лип. 2005 р. № 521 // *Офіц. вісн. України*. – 2005. – № 31. – Ст. 1904.

8. Кузніченко С. О. Управління органами внутрішніх справ в особливих умовах, викликаних аномальними явищами техногенного і природного характеру (організаційно-правові питання): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Кузніченко Сергій Олександрович. – Х., 2001. – 225 с.

9. Конституція України (прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р.) // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

10. Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28 лип. 1994 р. № 404.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2010 р.